

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบัน เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางว่า การเปิดเสรีทางการค้าช่วยเพิ่มผลิตภาพของเศรษฐกิจโดยรวม เพราะช่วยจัดสรรปันส่วนทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ซึ่งจากการเปิดเสรีทางการค้านี้ ทำให้การค้าระหว่างประเทศ (International Trade) หรือการซื้อขายระหว่างประเทศเริ่มมีบทบาทและความสำคัญเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับเกิดความร่วมมือกันทางเศรษฐกิจของนานาประเทศในการเปิดเสรีทางการค้า เช่น ความร่วมมือทางเศรษฐกิจในเอเชีย-แปซิฟิก (Asia-Pacific Economic Cooperation : APEC) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (Asean Economic Community : AEC) ดังนั้น จึงทำให้การค้าระหว่างประเทศมีการดำเนินการอย่างแพร่หลาย

จากการค้าระหว่างประเทศที่มีการดำเนินไปอย่างแพร่หลาย มีสิ่งที่เป็นจุดเชื่อมระหว่างกันเพื่อให้เกิดการค้าขายระหว่างกัน อาจประกอบด้วย 3 สัญญาหลัก คือ สัญญาซื้อขายระหว่างประเทศ สัญญาขนส่งระหว่างประเทศ และสัญญาว่าด้วยการชำระราคาระหว่างประเทศ ทั้งนี้ สัญญาว่าด้วยการชำระราคาระหว่างประเทศ จะเกี่ยวข้องกับรูปแบบการชำระเงินค่าสินค้าระหว่างประเทศที่มีอยู่ 4 รูปแบบ คือ การชำระเงินสดหรือการชำระเงินล่วงหน้า (Cash or Advance Payment) การเปิดบัญชีเงินเชื่อ (Open Account) การชำระเงินโดยวิธีเรียกเก็บเงิน(การเรียกเก็บเงินตามตั๋วแลกเงิน) (Bill for Collection) การชำระเงินโดยวิธีเปิดเลตเตอร์ออฟเครดิต (Letter of Credit -L/C) โดยการชำระเงินสดหรือการชำระเงินล่วงหน้า และการเปิดบัญชีเงินเชื่อ มีเครื่องมือการชำระเงินเป็นการโอนเงินออกไปยังต่างประเทศ (Outward Remittance) ขณะที่วิธีเรียกเก็บเงิน และวิธีเปิดเลตเตอร์ออฟเครดิต มีเครื่องมือการชำระเงินเป็นการเรียกเก็บเงินตามตั๋วแลกเงิน และเลตเตอร์ออฟเครดิต ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาด้านการนำเข้าสินค้าเข้ามาจากต่างประเทศโดยทางเรือ ผู้นำเข้าสินค้า (Importer) ย่อมมีสิ่งที่เกี่ยวข้องอย่างน้อย 2 ประการ คือ รูปแบบการชำระเงินค่าสินค้าระหว่างประเทศ และใบตราส่ง (Bill of Lading) โดยมีเครื่องมือการชำระเงินระหว่างประเทศ เป็นตาม 4 วิธีการที่ได้กล่าวข้างต้น ซึ่งเครื่องมือชำระระหว่างประเทศที่นิยม และเป็นประเด็นสำหรับการวิจัยฉบับนี้ ซึ่งคือ การเปิดเลตเตอร์ออฟเครดิต (Letter of Credit – L/C) กรณีนี้ธนาคาร

(Issuing Bank) ผู้เปิดเลตเตอร์ออฟเครดิต จะระบุให้ธนาคารเป็นผู้รับใบตราส่ง (Consignee) เพื่อให้ธนาคารได้เป็นผู้ครอบครองในตัวสินค้า ขณะเดียวกัน หากผู้นำเข้าสินค้า (Importer) มีการสั่งสินค้า โดยการชำระเงินโดยการโอนเงินออกไปยังต่างประเทศ (Outward Remittance) ผู้นำเข้าสินค้าจะกำหนดให้ใบตราส่งระบุชื่อของผู้นำเข้าสินค้า เป็นผู้รับใบตราส่งโดยตรง เพื่อให้ไปรับสินค้ามาอยู่ในความครอบครอง ทั้งนี้ เมื่อสินค้ามาถึงยังประเทศปลายทางแล้ว หากผู้นำเข้าสินค้าประสงค์จะนำสินค้านั้นไปผลิตเพื่อขาย แต่ยังไม่มียอดเงินเพียงพอ จะมีสิ่งที่จะนำมาควบคุมหรือเป็นหลักเกณฑ์ในการกำหนดสิทธิและหน้าที่ของบุคคล ที่จะเข้ามาผูกนิติสัมพันธ์กันในด้านสินเชื่อ การนำเข้า เพื่อที่ธนาคารจะไม่เกิดความเสียหาย หรือเกิดความเสียหายน้อยที่สุด ธนาคารจึงมีความจำเป็นในการที่จะนำสินค้าของผู้ซื้อมาเป็นหลักประกันหนี้ ธนาคารจึงมีการเขียนสัญญาต่าง ๆ ขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ให้เจ้าหนี้ หรือธนาคารได้รับหลักประกันที่เป็นทรัพย์สิน โดยธนาคารจะให้ผู้นำเข้าสินค้าทำสัญญาทรัสต์รีซีพ (Trust Receipt Contract) ไว้กับธนาคาร เพื่อแสดงเจตนาโอนกรรมสิทธิ์ในสินค้าให้กับธนาคาร อันเป็นลักษณะประการหนึ่งของการประกันการชำระหนี้แก่ธนาคาร

อย่างไรก็ตาม ในแรกเริ่มของการค้าระหว่างประเทศสัญญาทรัสต์รีซีพ เกิดขึ้นมาจากการที่ผู้นำเข้าสินค้าได้ขอให้ธนาคารเปิดเลตเตอร์ออฟเครดิต (Letter of Credit -L/C) เพื่อทำการสั่งซื้อสินค้าจากต่างประเทศ โดยหากผู้นำเข้ามีเงินทุนไม่เพียงพอในการจ่ายชำระค่าสินค้าจากต่างประเทศก็จะทำสัญญาทรัสต์รีซีพไว้กับธนาคาร ซึ่งเมื่อมีวิวัฒนาการของรูปแบบการชำระเงินค่าสินค้านี้ระหว่างประเทศมากขึ้น ทำให้การชำระเงินโดยการโอนเงินออกไปยังต่างประเทศ (Outward Remittance) ได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น โดยถ้าหากผู้นำเข้ามีเงินทุนไม่เพียงพอในการจ่ายชำระค่าสินค้าจากต่างประเทศก็จะทำสัญญาทรัสต์รีซีพไว้กับธนาคาร เช่นเดียวกับกับการที่ธนาคารได้เปิดเลตเตอร์ออฟเครดิต (Letter of Credit -L/C) ทั้งนี้ เครื่องมือการชำระเงินระหว่างประเทศที่เป็นเลตเตอร์ออฟเครดิต (Letter of Credit – L/C) และการชำระเงินโดยการโอนเงินออกไปยังต่างประเทศ (Outward Remittance) จะมีจุดเริ่มต้นของการที่ผู้นำเข้าสินค้าได้เข้าผูกพันต่อธนาคารแตกต่างกัน กล่าวคือ หากผู้นำเข้าสินค้าขอให้ธนาคาร (Issuing Bank) เปิดเลตเตอร์ออฟเครดิต ผู้นำเข้าสินค้านั้นจะต้องเข้าผูกพันตนตามสัญญาขอเปิดเลตเตอร์ออฟเครดิต ตั้งแต่เวลาที่ธนาคารได้ทำการเปิดเลตเตอร์ออฟเครดิตออกไปยังธนาคาร (Advising Bank) ของผู้ขาย (ผู้ส่งออกสินค้า (Exporter)) เนื่องจากการเปิดเลตเตอร์ออฟเครดิตออกไปนั้น เป็นไปตามคำขอของผู้ซื้อ (ผู้นำเข้าสินค้า (Importer)) โดยเมื่อผู้นำเข้าสินค้าต้องจ่ายชำระค่าสินค้าแก่ผู้ขาย (ผู้ส่งออกสินค้า) แต่ปรากฏว่าผู้นำเข้าสินค้านั้นยังไม่มียอดเงินเพียงพอ ผู้นำเข้าสินค้าก็สามารถเข้าทำสัญญาทรัสต์รีซีพกับธนาคาร แต่หากเป็นกรณีเครื่องมือการชำระเงินโดยโอนเงินออก

ไปยังต่างประเทศ (Outward Remittance) ผู้นำเข้าสินค้าจะเข้าผูกพันตนต่อธนาคารก็ต่อเมื่อได้เข้าทำสัญญาทรัสต์รีซีพ เพื่อให้ธนาคารของผู้นำเข้าสินค้าเป็นผู้จ่ายชำระค่าสินค้าไปยังผู้ส่งออกสินค้าโดยผ่านธนาคารของผู้ส่งออกสินค้า

ขณะที่ การเรียกเก็บเงินตามตัวแลกเงิน จะเป็นการผสมผสานระหว่างการเปิดเลตเตอร์ออฟเครดิต และการโอนเงินไปยังต่างประเทศ กล่าวคือ ผู้ซื้อ(ผู้นำเข้าสินค้า) ไม่ต้องไปติดต่อธนาคาร ในการขอเปิดเลตเตอร์ออฟเครดิต เพียงแต่เมื่อผู้ขาย(ผู้ส่งออก)ส่งสินค้าตามคำสั่งซื้อของผู้ซื้อ (ผู้นำเข้าสินค้า) และมีการเตรียมเอกสารส่งออกที่มีใบตราส่ง (Bill of Lading)รวมอยู่ด้วย โดยใบตราส่งนี้จะระบุชื่อของธนาคารเป็นผู้รับใบตราส่ง เพื่อต้องการให้ธนาคารเป็นตัวกลางที่จะเรียกผู้ซื้อ(ผู้นำเข้าสินค้า) มาชำระราคาค่าสินค้า ธนาคารจึงจะสลักหลังและส่งมอบใบตราส่งให้กับผู้ซื้อ(ผู้นำเข้าสินค้า) นำใบตราส่งไปเวนคืนต่อบริษัทผู้ขนส่งและดำเนินพิธีการศุลกากรในการส่งออก และธนาคารเองจะให้ผู้ซื้อ(ผู้นำเข้าสินค้า) ทำสัญญาทรัสต์รีซีพไว้กับธนาคารกรณีที่ผู้ซื้อ(ผู้นำเข้าสินค้า) ต้องใช้เงินทุนของธนาคาร ชำระค่าสินค้าแก่ผู้ขาย (ผู้ส่งออกสินค้า)

ดังนั้น จากการที่ธนาคารให้ผู้นำเข้าสินค้าทำสัญญาทรัสต์รีซีพไว้กับธนาคารนั้น ย่อมก่อให้เกิดนิติสัมพันธ์ระหว่างกัน ซึ่งมีสิทธิและหน้าที่ที่คู่สัญญาต้องปฏิบัติต่อกัน คู่สัญญาจึงต้องมีความเข้าใจในลักษณะของสัญญาทรัสต์รีซีพ (Trust Receipt) รวมถึงสิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามสัญญาทรัสต์รีซีพ เห็นได้จากการตีความของศาลในเรื่องกรรมสิทธิ์ของสินค้าตามสัญญาทรัสต์รีซีพ เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๘๔๘/๒๕๐๕ ที่ศาลฎีกายอมรับให้สัญญาทรัสต์รีซีพ มีผลทางกฎหมาย ถือว่าเป็นสัญญาต่างตอบแทนอย่างหนึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๖๕ ประกอบ มาตรา ๔ วรรค ๒¹ โดยวินิจฉัยว่ากรรมสิทธิ์ในสินค้าตามสัญญาทรัสต์รีซีพ เป็นของธนาคารตามปกติประเพณีแห่งข้อสัญญาทรัสต์รีซีพ รวมทั้งมีคำพิพากษาฎีกาที่ ๑๑๕๐/๒๕๒๔ ที่ระบุว่าสัญญา ทรัสต์รีซีพเป็นวิธีการประกันหนี้ด้วยทรัพย์สินอย่างหนึ่ง ซึ่งจากคำพิพากษาฎีกาทั้งสอง แสดงว่า ศาลฎีกายอมรับในสัญญาทรัสต์รีซีพ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากปัจจุบันสัญญาทรัสต์รีซีพ ยังไม่มีบทบัญญัติกฎหมายที่ชัดเจน โดยยังคงใช้บังคับตามกฎหมายนิติกรรมสัญญา ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ จึงทำให้ในบางครั้งคู่สัญญาไม่ทราบถึงบทบาทหน้าที่ของตนเอง ทั้งนี้ ได้มีความพยายามออกกฎหมายมาใช้กับสัญญาทรัสต์รีซีพโดยตรง คือ ร่างพระราชบัญญัติสัญญาให้สินเชื่อทางพาณิชย์ที่มีเอกสารประกอบพ.ศ..... แต่ยังไม่ได้มีการนำออกมาใช้บังคับ และร่างกฎหมายฉบับนี้ก็ยังขาดสาระสำคัญบางประการ กล่าวคือ ในทางปฏิบัติ

¹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์. มาตรา ๔ วรรค ๒. “เมื่อไม่มีบทกฎหมายที่จะยกมาปรับคดีได้ ให้วินิจฉัยคดีนั้นตามจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่น ถ้าไม่มีจารีตประเพณีเช่นนั้น ให้วินิจฉัยคดีอาศัยเทียบบทกฎหมายที่ใกล้เคียงอย่างยิ่ง และถ้าบทกฎหมายเช่นนั้นก็ไม่มีความใกล้เคียงตามหลักกฎหมายทั่วไป”

ของการใช้สิทธิตามสัญญาทรัสต์รีซีท มีประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องหลายประการ คือ กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ระบุไว้ในสัญญาทรัสต์รีซีท นิติสัมพันธ์ระหว่างธนาคารและลูกค้าธนาคาร การอ้างสิทธิในทรัพย์สินที่เป็นประกันกับบุคคลภายนอก รวมถึงหน่วยงานควบคุมกำกับดูแล จึงควรที่ต้องมีบทกฎหมายที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับสัญญาทรัสต์รีซีทที่เป็นการระบุนายละเอียดของสัญญาทรัสต์รีซีทไว้เป็นการเฉพาะและเพื่อที่จะบังคับใช้ในทุกกรณีของสัญญาทรัสต์รีซีท รวมถึงครอบคลุมในประเด็นปัญหาต่าง ๆ ข้างต้น ซึ่งจะเป็นการคุ้มครอง บุคคลทุกฝ่ายซึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินหรือสินค้ำตามสัญญาทรัสต์รีซีท โดยเฉพาะธนาคาร ซึ่งเป็นผู้ให้เงินทุนแก่ผู้นำเข้าสินค้า

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาที่ปัจจุบันยังไม่มีบทบัญญัติกฎหมายที่ชัดเจนเกี่ยวกับสัญญาทรัสต์รีซีท (Trust Receipt Contract) ดังนั้น จึงมีความจำเป็นต้องศึกษาในประเด็น ดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาถึงความสำคัญของปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการบังคับใช้สัญญาทรัสต์รีซีทของธนาคาร
2. เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการทำสัญญา ความหมาย ประวัติความเป็นมา และหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวกับธุรกรรมทรัสต์รีซีท
3. เพื่อศึกษามาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับสัญญาทรัสต์รีซีทในประเทศไทย และประเทศสหรัฐอเมริกา
4. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการบังคับใช้สัญญาทรัสต์รีซีทของธนาคาร
5. เพื่อเสนอแนะมาตรการที่เหมาะสมเพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางตรากฎหมายเกี่ยวกับสัญญาทรัสต์รีซีท

1.3 สมมติฐานการวิจัย

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ยังไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับสัญญาทรัสต์รีซีทอย่างชัดเจน ทั้งๆ ที่ปัจจุบันธนาคารมีการนำสัญญาทรัสต์รีซีทมาใช้กันอย่างแพร่หลาย ทำให้มีความไม่ชัดเจนเกี่ยวกับการใช้สิทธิของธนาคารตามสัญญาทรัสต์รีซีท เพราะความครอบครองทรัพย์สิน ยังคงอยู่ที่ผู้นำเข้าสินค้าซึ่งเป็นลูกหนี้ของธนาคาร นอกจากนี้ธนาคารในฐานะ

เจ้าหน้าที่สินเชื่อ ไม่ได้ประกอบธุรกิจในการค้าขายสินค้าเป็นปกติธรรมดา ซึ่งเมื่อผู้ซื้อผู้ขายที่อยู่คนละประเทศตกลงซื้อขายกันแล้ว กรรมสิทธิ์ในสินค้าย่อมโอนจากผู้ขายไปยังผู้ซื้อ โดยทันที ธนาคารจึงไม่ใช่ผู้ที่มีกรรมสิทธิ์ในสินค้าอย่างแท้จริง จึงเป็นประเด็นปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายในสัญญาทรีดตีซีทของธนาคาร ดังนั้น ควรมีการกำหนดกฎหมายสัญญาทรีดตีซีทไว้ โดยอาจพิจารณาจากร่างพระราชบัญญัติสัญญาให้สินเชื่อทางพาณิชย์ที่มีเอกสารประกอบ พ.ศ..... และร่างพระราชบัญญัติหลักประกันทางธุรกิจ พ.ศ..... ซึ่งควรมีการกำหนดสิทธิของธนาคารหรือเจ้าหน้าที่มีประกันให้ชัดเจนยิ่งขึ้น และให้สิทธิในหลักประกันนั้น ได้ยึดติดกับทรัพย์สินค้ำตามสัญญาทรีดตีซีท เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาถึงปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการบังคับใช้ในสัญญาทรีดตีซีทของธนาคาร ผู้วิจัยมุ่งเน้นศึกษาสัญญาทรีดตีซีท ตามกฎหมายที่ใช้บังคับในปัจจุบัน อันได้แก่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในเรื่องนิติกรรมสัญญา ร่างพระราชบัญญัติสัญญาให้สินเชื่อทางพาณิชย์ ที่มีเอกสารประกอบ พ.ศ..... ร่างพระราชบัญญัติหลักประกันทางธุรกิจ พ.ศ..... คำพิพากษาศาลฎีกา ที่วางหลักเกี่ยวกับสัญญาทรีดตีซีท รวมทั้งกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อนำมาเปรียบเทียบ และเสนอแนะ รวมทั้งการหาแนวทางแก้ไข เพื่อให้มีกฎหมายที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยจะมุ่งเน้นศึกษาถึง แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการทำสัญญา ความหมาย ประวัติความเป็นมาและหลักเกณฑ์เกี่ยวกับธุรกรรมทรีดตีซีท รวมทั้งรูปแบบการชำระเงินค้ำสินค้ำระหว่างประเทศ ในแต่ละประเภท และมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับสัญญาทรีดตีซีทในประเทศไทย และประเทศสหรัฐอเมริกา

1.5 วิธีการวิจัย

การศึกษาจะใช้วิธีการศึกษา โดยผู้วิจัยจะใช้วิธีการวิจัยแบบวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยเป็นการรวบรวมข้อมูลจากหนังสือและบทความต่าง ๆ ทั้งภาษาไทย และต่างประเทศ รวมถึงการศึกษาวิเคราะห์จากตัวบทบัญญัติกฎหมาย คำพิพากษาของศาล เอกสารทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ บทความ งานวิจัย ตลอดจนเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับสัญญาทรีดตีซีท อีกทั้ง จะได้นำตัวอย่างของ สัญญาทรีดตีซีทที่มีใช้ในปัจจุบันมาวิเคราะห์ถึงปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการบังคับใช้ของธนาคารตามสัญญาทรีดตีซีท อันเป็นผลให้เกิดความเข้าใจสัญญาทรีดตีซีทได้มากยิ่งขึ้น

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาวิจัยนี้ คือ

1. ทำให้ทราบความสำคัญของปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการบังคับใช้สัญญาทรัพย์สินของธนาคาร
2. ทำให้ทราบแนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับการทำสัญญา ความหมาย ประวัติความเป็นมา และหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวกับธุรกรรมทรัพย์สิน
3. ทำให้ทราบมาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับสัญญาทรัพย์สินในประเทศไทย และประเทศสหรัฐอเมริกา
4. ทำให้ทราบปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการบังคับใช้สัญญาทรัพย์สินของธนาคาร
5. ทำให้ทราบข้อเสนอแนะมาตรการที่เหมาะสมเพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางตรากฎหมายเกี่ยวกับสัญญาทรัพย์สิน